

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23)

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
член-кореспондента НАПрН України

ЄРМОЛЕНКА Володимира Михайловича

на дисертацію **БОСНЮК Оксани Павлівни** на тему:

«Правові засади видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне
право; природоресурсне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Аграрні розписки – порівняно нещодавнє законодавче нововведення, яке, тим не менш, досить міцно увійшло до практики фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, особливо у міжсезоння, коли рослинницькі господарства відчують гостру фінансову потребу під час проведення весняних посівних робіт. За статистичними даними, станом на 01.07.2022 р. було видано 480 аграрних розписок, з яких 146 товарних та 334 – фінансових. Сума за цими розписками становила 3,7 млрд грн. при розмірі врожаю у заставі 330 тис. тон. Сторонами аграрних розписок стали 327 агровиробників і 67 кредиторів. Найбільш задіяними регіонами стали Вінницька обл. – 50 розписок на 27,4 тис т і Одеська обл. – 47 розписок на 23 тис т. При цьому запит на аграрні розписки зростає: у воєнному 2023 році було видано 894 аграрні розписки сумою близько \$180 млн, завдяки яким були профінансовані 506 господарств. Разом із тим, це принципово нове правове явище, новий механізм фінансового забезпечення, який не має повноцінних аналогів у чинному законодавстві, що безумовно, вимагає різнобічного поглибленого з'ясування його сутнісно-змістовних характеристик.

Практично з моменту прийняття Закону України "Про аграрні розписки" до обговорення проблем цього напрямку аграрної діяльності долучились вчені-

юристи, однак існуючі праці присвячені переважно процедурним питанням видачі аграрних розписок, тоді як досі не з'ясованою є юридична природа останніх, тобто їх сутнісна характеристика, без чого неможливо точно визначити змістовну складову та вибудувати об'єктивний і ефективний механізм реалізації зазначених відносин.

Важливість і необхідність проведення такого дисертаційного дослідження зумовлено й тим, що у теорії аграрного права України відсутні наукові розробки і монографічні праці, присвячені використанню конструкції аграрних розписок в умовах нинішньої політичної та соціально-економічної ситуації в Україні. Тому дисертацію О. П. Боснюк можна розглядати як перше в науці аграрного права України комплексне дослідження правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок. Усе викладене у сукупності вказує на беззаперечну актуальність та новизну запропонованої теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблематика правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок, що виступає предметом дослідження, відповідає науковим державним програмам щодо реалізації Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», планам науково-дослідницької роботи кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки у рамках діяльності наукової школи Волинського національного університету імені Лесі Українки «Розвиток сільського господарства України в умовах СОТ та ЄС».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, мають достатній рівень обґрунтованості. Структура дисертаційного дослідження визначена його предметом, метою, завданнями, є логічною, що

дало змогу системно та всебічно розглянути усі питання обраної теми дисертації.

Кандидатська дисертація О. П. Боснюк містить результати власних наукових пошуків авторки, а проаналізовані ідеї, положення, результати і тексти інших авторів мають посилання на використані наукові джерела. Дисертація не відтворює і не повторює положень раніше проведених наукових досліджень, є авторською науковою працею у теорії вітчизняного аграрного права, у якій вперше комплексно досліджені правові засади видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні.

Варто відзначити обґрунтованість сформульованих авторкою наукових положень, зроблених теоретичних висновків і практичних рекомендацій, що значною мірою досягнуто за допомогою комплексу обраних О. П. Боснюк методів пізнання правових явищ (діалектичний, історико-правовий, системно-структурний, структурно-функціональний, формально-логічний, порівняльно-правовий тощо), опрацьованої наукової літератури й низки нормативно-правових актів. Це дозволяє стверджувати, що основні теоретичні положення, висновки і пропозиції дисертаційної роботи, які виносяться на захист, є науково доведеними.

Здійснений аналіз структури, змісту та наукових результатів дисертаційної роботи дозволяє стверджувати, що визначені відповідно до мети завдання дослідження дисертантка, в цілому, вирішила і на цій основі сформулювала власні наукові висновки та практичні рекомендації з досліджуваних питань, що вперше виносяться на захист, а також поглиблюють і удосконалюють раніше зроблені у теорії аграрного права доктринальні висновки і практичні рекомендації з питань правового регулювання аграрних розписок.

Авторкою опрацьована достатня кількість джерел, що прямо чи опосередковано стосуються теми дисертаційного дослідження – 353 найменування. Варто підкреслити серйозну аналітичну роботу, проведenu

здобувачкою, оскільки їй вдалося зібрати та проаналізувати досить обширну науково-теоретичну, нормативно-правову та правозастосовну базу щодо видачі, обігу та виконання аграрних розписок. Це сформувало міцний фундамент для сформульованих висновків дисертаційного дослідження та їх достатнього обґрунтування.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – як основа для подальшого науково-теоретичного дослідження проблем правового регулювання видачі, обігу та виконання аграрних розписок, при написанні наукових робіт із цієї проблематики; нормотворчій діяльності – при розробці нових нормативно-правових актів та вдосконаленні чинного законодавства України з питань видачі, обігу та виконання аграрних розписок; правозастосовній діяльності – для забезпечення єдності розуміння та коректності застосування норм, які регулюють правовідносини із аграрними розписками.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Аграрне право України», «Земельне право України», «Правове забезпечення агробізнесу», «Господарське право», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів. Наукові положення, висновки і рекомендації, вміщені у дисертаційній роботі О.П. Боснюк, є достовірними. Достовірність результатів дисертації підтверджується тим, що вони ґрунтуються на ретельному аналізі національного законодавства, міжнародних нормативно-правових актів, всебічній оцінці наукових здобутків щодо правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні.

Досить обґрунтованою і логічною виглядає сама структура дисертації та план роботи, в якому охоплені основні аспекти наукової проблеми: поняття,

види та правові особливості аграрних розписок; становлення законодавства про аграрні розписки; розвиток доктринальних засад правового регулювання видачі, виконання та обігу аграрних розписок; законодавчі вимоги до видачі аграрних розписок; правова проблематика обігу аграрних розписок; правові особливості виконання аграрних розписок; правові механізми забезпечення виконання зобов'язання за аграрними розписками; шляхи удосконалення норм щодо юридичної відповідальності за порушення зобов'язань за аграрними розписками; перспективи реформування законодавства про аграрні розписки. Така структура дисертації дозволила здобувачці найбільш повно охопити предмет дослідження, сприяла логічному і послідовному виконанню наукових завдань.

Наукова новизна дисертаційної роботи О. П. Боснюк обумовлена тим, що вона є першим системним і комплексним дослідженням правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні, в якому обґрунтовуються нові для науки та важливі для практики застосування поняття, положення і висновки, які виносяться на захист. У числі найвагоміших результатів, що визначають наукову новизну проведеного О. П. Боснюк дисертаційного дослідження, можна визначити наступні.

Так, важливим доробком можна вважати запропоновану авторкою періодизацію розвитку законодавства про аграрні розписки: 1) *підготовчий (камеральний) етап (2012–2014 роки)*, який характеризувався створенням основних нормативно-правових засад, що фактично не діяли; 2) *експериментальний етап (2014–2018 роки)*, який відрізнявся внутрішньою етапністю, втіленням пілотного проєкту, налагодженням організаційних та інституційних умов для функціонування аграрних розписок у правовому полі; 3) *етап розвитку (з 2018 року до сьогодні)*, основними ознаками якого є масштабізація відносин з аграрними розписками, активізація нормотворчих ініціатив, накопичення судової практики (с. 63).

Слід позитивно оцінити визначення авторкою юридичних особливостей

застави майбутнього врожаю за аграрними розписками, втілених у: 1) *предметній специфіці* (встановлений законом предмет застави у вигляді майбутнього врожаю; розмір застави має бути не меншим, ніж розмір зобов'язання; виключність застави); 2) *трансформаційній специфіці* (режим застави за аграрною розпискою не є однорідним та змінюється від іпотечної застави до режиму застави рухомого майна та навпаки); 3) *специфіці реалізації прав заставодержателя* (надання кредитору прав на пасивні дії (моніторинг) та на активні дії (дорощування)) (с. 145–146).

У дисертаційній роботі запропоновано розуміння життєвого циклу аграрної розписки, який представлений такими етапами: 1) *формальний* (видача аграрної розписки, що складається із чотирьох стадій: підготовка, оформлення, нотаріальне посвідчення та державна реєстрація); 2) *пасивного виконання* (виробництво сільськогосподарської продукції); 3) *активного виконання* (безпосереднє виконання грошового або товарного зобов'язання боржника перед кредитором); 4) *примусового виконання* (факультативний етап, який має місце лише у разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язання за аграрною розпискою) (с. 111–112).

Науковий інтерес викликає сформульоване дисертанткою розуміння земельної складової правовідносин щодо аграрних розписок, а саме: юридична прив'язка до конкретної земельної ділянки виконує інструментальну функцію та здійснюється для підтвердження, по-перше, можливості фізично отримати врожай – майнову заставу за аграрною розпискою, а по-друге, конкретних обсягів запланованого врожаю, від якого розраховується сума зобов'язань за аграрною розпискою (с. 80–81).

Видається цінним висновок авторки щодо практичного застосування аграрних розписок, яке сформувало кілька типових правових моделей: а) *постачальницька (ресурсна) модель* (постачальник матеріально-технічних ресурсів (послуг) відстрочує платіж за договором поставки та отримує розрахунок від боржника після вирощення і збору врожаю); б) *кредитна модель*

(фінансова установа укладає кредитний договір з сільськогосподарським виробником та для забезпечення виконання зобов'язання боржника отримує від нього аграрну розписку); в) збутова модель (кредитор, який зацікавлений у поставці сільськогосподарської продукції, отримує додаткове забезпечення виконання основного договору купівлі такої продукції в майбутньому) (с. 86–87).

Дисертація багата також й іншими важливими та корисними висновками, зробленими О. П. Боснюк за результатами проведеного дослідження. У висновках дисертаційної роботи авторкою чітко та повно, у логічній послідовності, викладено основні здобутки власного дослідження. Слід окремо підкреслити широке охоплення авторкою матеріалів судової практики, що надзвичайно збагатило роботу та надало їй чітко виражений практико-орієнтований характер.

У цілому можна зробити висновок, що дисертація виконана на належному науково-теоретичному рівні, а вищенаведений перелік позитивних сторін проведеного О. П. Боснюк дослідження не вичерпує всіх наукових положень, висновків, рекомендацій, які визначають новизну дисертаційної роботи. За змістом та оформленням дисертаційна робота О. П. Боснюк відповідає вимогам, що ставляться до такого виду робіт. Автореферат дисертації і публікації авторки з достатньою повнотою відображають зміст дисертації.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні теоретичні та практичні положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження викладено в 4 наукових статтях, з яких 3 статті опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 стаття – у зарубіжному виданні, 4 тезах доповідей на конференціях.

Нормативно-правову та емпіричну основу дослідження становлять законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти України, міжнародні акти й акти ЄС.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту.

Незважаючи на цілком позитивне враження від дисертації та довгий перелік її достоїнств, дисертаційна робота здобувачки містить окремі дискусійні положення або ж такі висновки, що потребують додаткової аргументації:

1. Дисертантка досить ґрунтовно опрацювала одне з найбільш складних питань, а саме: визначення юридичної природи аграрних розписок. З цією метою авторка вдало застосувала поєднання двох методологічних підходів, за допомогою яких всебічно проаналізувала юридичне поняття та особливості аграрної розписки. Заглибившись у детальний аналіз законодавчого визначення аграрної розписки, порівнявши його зі схожими юридичними конструкціями, здобувачка зуміла виявити важливі ознаки аграрної розписки як окремої правової категорії. Однак при цьому авторка не пішла далі та не запропонувала оптимальне, на її думку, визначення аграрної розписки, яке би ураховувало зроблені нею в дисертації висновки.

2. Розмірковуючи над правовою природою аграрної розписки та деякими процедурними особливостями видачі, обігу та виконання аграрних розписок, авторка послідовно доходить висновку про те, що за чинним законодавством аграрні розписки не відносяться до цінних паперів. Ми вважаємо цей висновок цілком обґрунтованим. Однак разом із тим, частина наукової спільноти переконана у необхідності визнання за аграрними розписками правового режиму цінних паперів. Такі ж плани були і у нормотворця під час опрацювання законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про аграрні розписки» та деяких інших законодавчих актів України щодо функціонування та обігу аграрних розписок» від 19.11.2020 року № 2805-д. На захисті авторці варто конкретизувати власне ставлення до подібних поширених пропозицій щодо визнання аграрної розписки цінним папером на законодавчому рівні. Чи посприє таке нормотворче рішення, на її думку, удосконаленню правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок?

3. Схвалення заслуговує здійснений здобувачкою порівняльний аналіз

юридичних конструкцій аграрної розписки та аграрної ноти, за результатами якого ці правочини чітко і ґрунтовно розмежовані по основним правовим ознакам. Однак уважне вивчення нового Закону України «Про аграрні ноти» від 22.02.2024 року виявило, що даний нормативно-правовий акт містить розлогий розділ «Прикінцеві положення», в якому передбачається довгий перелік змін і доповнень, які мають бути внесені у низку законів (наприклад, Цивільний кодекс, Господарський кодекс, Цивільний процесуальний кодекс, Господарський процесуальний кодекс тощо). У такий спосіб законодавець намагається органічно вписати юридичну конструкцію аграрної ноти в існуючу систему права та законодавства. На відміну від такого завбачливого підходу, застосованого щодо аграрних нот, нормотворець під час прийняття Закону України «Про аграрні розписки» не передбачав жодних подібних положень. Можливо, це стало однією з причин того, що і досі цивільне та господарське законодавство «не бачать» аграрну розписку. У зв'язку з цим, хотілося би почути думку здобувачки, чи доцільно було би на даному етапі використати аналізований техніко-юридичний підхід до положень щодо аграрної розписки та внести певні зміни до цивільного, господарського чи процесуального законодавства?

4. Аналізуючи відмінності між аграрною розпискою та аграрноюнотою, авторка робить наголос на тому, що ці правочини не є тотожними. При цьому слід визнати, що в аграрній ноті є багато переваг, які спрощують досягнення тих самих цілей, на які спрямована і аграрна розписка. Наприклад, за аграрними нотами у сільськогосподарських товаровиробників є більше можливостей в частині застави сільськогосподарської продукції, полегшуються вимоги щодо оформлення і видачі документу тощо. У дисертації авторка висловлює обережне припущення про те, що «обраний шлях модернізації правових засобів для залучення фінансування в агробізнес, може принести не лише позитивні результати (спрощення процедури, розширення кола можливостей для видачі, підвищення гнучкості у питаннях відповідальності

тощо), але потенційно здатен спричинити певну дестабілізацію відносин щодо видачі, виконання, обігу аграрних розписок» (с. 182). Однак при цьому авторка не відповідає на головне питання: чи взагалі збережеться, на її думку, потреба в аграрних розписках з моменту набрання чинності Законом України «Про аграрні ноти» у 2025 році?

5. Увесь час існування правового інституту аграрної розписки в Україні науковці наголошували на незбалансованому розподілі прав та обов'язків між боржником та кредитором. Послідовно розкриваючи особливості матеріальних та процедурних правовідносин із аграрними розписками, здобувачка також неодноразово торкалася цього питання, однак на відміну від попередників вона не висуває пропозицій щодо зрівняння правового статусу боржника і кредитора за аграрними розписками. Навпаки, в деяких аспектах авторка навіть знаходить пояснення «частково виправданої асиметрії прав та обов'язків сторін за аграрною розпискою, зокрема у частині встановлення передумов для посиленого захисту майнових інтересів кредитора за аграрною розпискою» (с. 22, 153). На захисті варто конкретизувати ставлення здобувачки до такої особливості правового інституту аграрної розписки як дисбаланс прав та обов'язків сторін.

У дисертації є й інші висновки, положення, твердження, щодо яких можна висловлювати певні критичні зауваження, які однак жодним чином не зменшують наукової цінності проведеного О. П. Боснюк дисертаційного дослідження.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що дисертаційна робота О. П. Боснюк є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому вирішені нові теоретичні і практичні завдання щодо вивчення та удосконалення правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні.

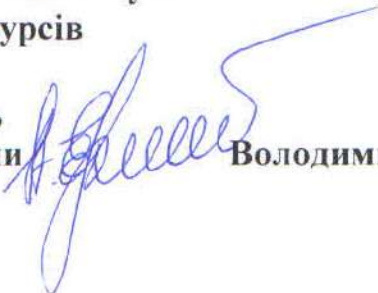
Дисертаційна робота оформлена відповідно до встановлених вимог, для її тексту притаманні стрункість, послідовність і логічність викладання матеріалу.

Робота характеризується смисловою завершеністю, цілісністю та єдністю змісту.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Боснюк Оксани Павлівни на тему «Правові засади видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні» є комплексною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані теоретичні й практичні положення, які в сукупності надають вирішення наукового завдання у вітчизняній науці аграрного права. Дисертація відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 і 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), і це дає підстави стверджувати, що її авторка **Боснюк Оксана Павлівна** заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В. З. Янчука
Національного університету біоресурсів та природокористування України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

 Володимир ЄРМОЛЕНКО

